

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ МАЙБУТНІХ РЯТУВАЛЬНИКІВ

ORCID 0000-0002-2781-7788

У статті розглядається проблема професійної мотивації майбутніх рятувальників. Здійснено ґрунтовний теоретичний аналіз наукових праць щодо проблеми професійної мотивації майбутніх рятувальників. Підібрано та проведено ряд методик спрямованих на дослідження професійної мотивації майбутніх рятувальників, готовності до ризику, особистісних якостей, самооцінки, нервово-психічної стійкості. Описано результати емпіричного дослідження. Виявлено, що у курсантів переважає адекватна мотивація до служби, ситуаційна мотивація, викликана престижністю професії та конформістський тип професійної мотивації. Визначено наступні кореляційні зв'язки. Адекватний тип професійної мотивації позитивно корелює із високим рівнем нервово-психічної стійкості, готовністю до ризику, високим рівнем домагань, високим рівнем самооцінки, врівноваженістю. Ситуаційний тип, пов'язаний із престижем професії та матеріальними стимулами позитивно корелює із середнім рівнем готовності до ризику, високим рівнем самооцінки. Ситуаційний тип, пов'язаний із романтичною привабливістю професії позитивно корелює із фемінністю та низьким рівнем готовності до ризику. Конформістський тип професійної мотивації позитивно корелює із високим рівнем домагань та готовністю до ризику. Компенсаційний тип, позитивно корелює із низьким рівнем самооцінки та сором'язливістю. Кримінальний тип професійної мотивації позитивно корелює із спонтанною агресивністю, середнім рівнем домагань, та середнім рівнем готовності до ризику.

Ключові слова: мотивація, професійна мотивація, курсанти, майбутні рятувальники, типи професійної мотивації.

Постановка проблеми. Мотиваційній сфері присвячено значну кількість досліджень як вітчизняних так і зарубіжних науковців, оскільки вона є однією із центральних проблем психології. Широко розглядається питання професійної мотивації особистості, що дозволяє визначити професійну спрямованість та прагнення розвиватись у професії. Також рівень розвитку професійної мотивації впливатиме на навчальну діяльність майбутніх фахівців, оскільки чим вищий рівень професійної мотивації, тим вищим буде навчальний

показник. Високий рівень професійної мотивації це важлива вимога до фахівців всіх видів діяльності. А особливо в умовах сьогодення коли щодня зростає чисельність надзвичайних подій та катастроф, активно зростає значущість і вимоги до професії рятувальника. Оскільки професійна діяльність рятувальника пов'язана з впливом екстремальних факторів різного характеру, різноманіття службових завдань, значного фізичного та психологічного навантаження, що передбачає високі вимоги до особистості рятувальника і, зокрема, до його професійної мотивації. Під час проведення відновлювальних робіт в осередку надзвичайної ситуації діяльність рятувальників пов'язана з фізичними та нервово-емоційними навантаженнями, а також ускладнена впливом численних несприятливих і небезпечних факторів навколишнього середовища. Ці обставини істотно підвищують ймовірність розвитку негативних змін функціонального стану особистості, що проявляються в зниженні рівня або зриві психічної й психофізіологічної адаптації. Останні неминуче проявляються в професійних помилках і зривах, порушенні соціальної адаптації, у психічних та психосоматичних розладах.

Однією з найважливіших психологічних якостей рятувальника є мотивація, тобто спонукання що викликає активність організму і визначає її спрямованість на певну діяльність

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням мотивації та її впливу на професійну діяльність приділялася значна увага в працях таких дослідників, як Л.Божович, Л.Виготський, Е. Ільїн, А. Маслоу, В.Мерлін, Л. Перелигіна, О. Тімченко Х. Хекхаузен, П.Якобсон та ін. Аналізуючи погляди науковців на проблему мотивації, можемо стверджувати, що вона чинить суттєвий вплив на діяльність особистості в цілому.

У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі представлено багато наукових праць щодо проблеми розвитку мотивації та її впливу на реалізацію певної діяльності (Б. Ломов, В. Бодров, В. Ткаченко, Д. Ольшанський, О. Гончарова, Т. Матіс та ін.). Проте цілеспрямованих робіт зорієнтованих на дослідження різних аспектів мотивації, як співробітників Державної служби України з надзвичайних ситуацій так і представників професій ризиконебезпечного профілю не надто багато. Однак, такі науковці як Ю.Безсонова, О.Вавринів, Л. Гонтаренко, О.Євсюков, А.Куфлієвський, С. Капушев, Ю.Приходько, В. Романенко, О.Тімченко досліджували професійну мотивацію представників ризиконебезпечних видів діяльності, вивчали групи мотивів притаманні рятувальникам на різних етапах професійного становлення. Професійну діяльність рятувальників відносять до ризиконебезпечних видів професійної діяльності, яка характеризується екстремальними умовами праці, завданнями, виконання яких пов'язано із ризиком для життя та здоров'я як самих

рятувальників так і потерпілих, важкістю виконання професійних задач в умовах жорстких обмежень в часі, підвищеним рівнем відповідальності за професійні помилки, високою ймовірністю нанесення шкоди колегам та потерпілим під час виконання службових завдань.

Саме така специфіка діяльності рятувальників підвищує рівень необхідності вивчення їхньої професійної мотивації та викликає інтерес сучасних науковців. Професійна мотивація майбутніх рятувальників це процес та результат формування професійно важливих мотивів, які виникають на основі усвідомлення цінності їхньої майбутньої професії, визначення основних аспектів службової діяльності та виконання службових обов'язків. Оскільки йдеться про майбутніх рятувальників – курсантів вишів із специфічними умовами праці, то відповідальність за формування сприятливої мотивації до служби та усвідомлення специфіки майбутньої діяльності значною мірою лягає на науково-педагогічний персонал [1].

Також науковці розглядають професійну мотивацію рятувальників, як: систему мотивів, які підсилюють, спрямовують і орієнтують особистість на професійну діяльність [4]; утворення, що включає усі види спонукань (потреби, інтереси, мотиви, цілі) до діяльності [2]; цілеспрямоване спонукання фахівця до професійної діяльності з урахуванням його індивідуальних потреб, інтересів та цілей [3]; процес і результат формування потреб та професійних мотивів; професійно важлива якість особистості; багаторівнева динамічна система, складові якої змінюються в процесі діяльності.

При виборі певної професії переважають різні мотиви. З огляду на те, що професійна мотивація майбутніх рятувальників залежить від сформованості професійно важливих мотивів, для одних важелем вибору даної професії було соціальне визнання, самовдосконалення, альтруїстичні мотиви, тоді як для інших висока та стабільна оплата праці та налагодження впливових соціальних зв'язків.

Найбільш повною класифікацією мотивів представників ризиконебезпечних професій, на нашу думку є класифікація запропонована Тімченком О.В. В ній науковець виокремлює 5 типів професійних мотивів: 1. Адекватний тип, який характеризується тим, що ціннісні орієнтації та пов'язані з ними професійні мотиви повністю узгоджуються з суспільною поведінкою особистості. 2. Ситуативний тип, пов'язаний з романтичною привабливістю професії або матеріальними інтересами. 3. Конформіський тип, властивий тим працівникам, які обрали професію під впливом референтної групи. 4. Компенсаторний тип, який притаманний особам, що прагнуть подолати слабкі сторони своєї особистості завдяки обраній діяльності. 5. Кримінальний тип,

який характеризується антисоціальною спрямованістю та прагненням використовувати професію в своїх цілях [5].

Мета статті – розкрити результати експериментального дослідження професійної мотивації майбутніх рятувальників.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Професійна мотивація фахівців ризиконебезпечних професій характеризується трьома рівнями розвитку: високим, середнім та низьким. Для респондентів з високим рівнем мотивації притаманна наявність інтересу до професійної діяльності, узгодженість ціннісних орієнтацій з реальною поведінкою і зв'язок з перспективами професійного зростання; спрямованість поведінки на оволодіння професійними знаннями; повне взаєморозуміння у професійному спілкуванні, прояви взаємоповаги та взаємопідтримки. При середньому рівні мотивації спостерігається незначний інтерес до військової діяльності, спроби співвіднесення власних інтересів, здібностей з інтересами та здібностями колег, ситуативна нестриманість у спілкуванні з колегами. У осіб з низьким рівнем виявлена відсутність інтересу до успішної професійної діяльності, не підготовленість до оволодіння професією, низька здатність до міжособистісного пристосування.

З метою дослідження професійної мотивації майбутніх рятувальників нами було підібрано на проведено ряд методик, зокрема, методика «Професійна мотивація на службу», методика «Визначення самооцінки та рівня домагань» (А.Прихожан), методика «Прогноз (оцінка рівня нервово-психічної стійкості)» (В.Бодров), методика «Діагностика рівня готовності до ризику» («PSK», А.Шуберга), багатофакторний особистісний опитувальник FPI. У дослідженні взяли участь 156 курсантів-рятувальників.

Емпіричне дослідження дозволило виявити, що у 28% курсантів адекватна мотивація до служби, що характеризується тим, що ціннісні орієнтації та пов'язані з ними професійні мотиви повністю узгоджуються з реальною, суспільно значущою поведінкою особистості, яка відповідає вимогам професійного та етичного характеру, що пред'являються професією рятувальника. Професійні мотиви є адекватними змісту та цілям професії, тобто спрямовані на захист громадян. Така спрямованість, як правило, пов'язана з чітким уявленням про майбутню професійну діяльність, прагненням розвинути в собі необхідні якості.

Ситуаційна мотивація, викликана престижністю професії притаманна 21% досліджуваним. При ситуаційному типі, пов'язаному з престижем професії та матеріальними стимулами факторами вибору професії є прагнення до престижного стану в суспільстві без вираженого інтересу до самої спеціальності, а також матеріальні міркування. Ситуаційний тип мотивації пов'язаний з

тенденцією до розчарування в своїй діяльності, незадоволення нею і, як наслідок цього, формальним відношенням до своїх обов'язків. Тому він є прогностично несприятливим.

Особи з ситуаційним типом, який пов'язаний з романтичною привабливістю професії, частіше обирають професію під впливом викривлених уявлень про зміст професії пожежного, які формуються лише з фільмів та книжок. Такі особи також не співвідносять свої здібності та можливості з реальними умовами професії. Ситуаційний тип мотивації пов'язаний з тенденцією до розчарування в своїй діяльності, незадоволення нею і, як наслідок цього, формальним відношенням до своїх обов'язків. Тому він є прогностично несприятливим.

Особи з ситуаційним типом, який пов'язаний з романтичною привабливістю професії (11%), частіше обирають професію під впливом викривлених уявлень про зміст професії пожежного, які формуються лише з фільмів та книжок. Такі особи також не співвідносять свої здібності та можливості з реальними умовами професії. Ситуаційний тип мотивації пов'язаний з тенденцією до розчарування в своїй діяльності, незадоволення нею і, як наслідок цього, формальним відношенням до своїх обов'язків. Тому він є прогностично несприятливим.

Конформістський виявлено у 26% курсантів. Цей тип мотивації зустрічається у осіб, що випадково опинилися на службі, а також у дітей представників професії правоохоронця та пожежного (сімейні династії). До конформістського типу відноситься також мотив прагнення не відстати від однолітків, що обрали дану спеціальність. Але до таких осіб слід підходити диференційовано, так як поряд з конформістськими тенденціями у них може мати місце й адекватна мотивація.

Компенсаційний тип виявлено у 11% досліджуваних. Вибір професії працівника ДСНС дає можливість подолати в собі слабкі риси характеру завдяки оволодінню професією, що вимагає прояву мужності, самостійності, рішучості й тому подібних якостей. В одних випадках робота за фахом в подальшому не призводить до очікуваних результатів, а, навпаки, посилює переживання такою особою своєї неспроможності, сприяє виникненню емоційних зривів, поганій адаптації серед колег. В інших випадках відбувається гіперкомпенсація слабких рис особистості: формується надмірна тенденція до домінування, рішучість, емоційна холодність, прояви жорстокості.

У 3% респондентів спостерігається кримінальний тип. Ці люди прагнуть використати професію в своїх цілях, які не відповідають вимогам, що постають перед професіоналом. Для них характерні нечесність, безпринципність, схильність до авантюри, стереотипність у відповідях на запитання, знайомство

тільки з зовнішньою стороною пожежної охорони. При цьому типі мотивації вже у період оформлення на службу в осіб можуть проявлятися елементи недисциплінованості та порушення законності. За результатами дослідження рівня домагань було виявлено високий рівень домагань у 38%, середній у 40% та у 22% низький рівень.

Дослідження самооцінки дозволило виявити високий рівень самооцінки у 43% респондентів, середній у 37% та низький у 20%. Також у більшості досліджуваних виявлено (63%) високий рівень нервово-психічної стійкості, у 23% середній та у 14% низький.

За дослідженнями готові ризикувати 34% курсантів, середній рівень готовності до ризику у 45% та низький у 21%.

Досліджуючи особистісні особливості курсантів нами було отримано наступні результати за показниками: невротичність – 0%, спонтанна агресивність – 18,5%, депресивність – 13,8%, дратівливість 26,2%, товариськість – 53,8%, врівноваженість – 63,1%, реактивна агресивність – 16,9% сором'язливість – 18,5%, відкритість – 47,7%, екстраверсія – 47,7%, інтроверсія – 52,3%, емоційна лабільність – 12,3%, маскуліність – 89,2% фемінність – 10,8%.

З метою виявлення взаємозв'язків нами було проведено кореляційний аналіз. На основі кореляційного аналізу визначено наступні зв'язки. Адекватний тип професійної мотивації позитивно корелює із високим рівнем нервово-психічної стійкості ($r=0,521$), високим рівнем домагань ($r=0,552$) та самооцінки ($r=0,572$), готовністю до ризику ($r=0,463$), врівноваженістю ($r=0,491$). Ситуаційний тип, пов'язаний із престижем професії та матеріальними стимулами позитивно корелює із середнім рівнем готовності до ризику ($r=0,391$), високим рівнем самооцінки ($r=0,564$). Ситуаційний тип, пов'язаний із романтичною привабливістю професії позитивно корелює із фемінністю ($r=0,399$) та низьким рівнем готовності до ризику ($r=0,493$). Конформістський тип професійної мотивації позитивно корелює із високим рівнем домагань ($r=0,491$) та готовністю до ризику ($r=0,542$). Компенсаційний тип, позитивно корелює із низьким рівнем самооцінки ($r=0,433$) та сором'язливістю ($r=0,463$). Кримінальний тип професійної мотивації позитивно корелює із спонтанною агресивністю ($r=0,523$), середнім рівнем домагань ($r=0,419$), та середнім рівнем готовності до ризику ($r=0,472$).

Висновки. На основі емпіричного дослідження було виявлено, що у курсантів переважає адекватна мотивація до служби, ситуаційна мотивація, викликана престижністю професії та конформістський тип професійної мотивації.

На основі кореляційного аналізу визначено наступні зв'язки. Адекватний тип професійної мотивації позитивно корелює із високим рівнем нервово-психічної стійкості, готовністю до ризику, високим рівнем домагань, високим рівнем самооцінки, врівноваженістю. Ситуаційний тип, пов'язаний із престижем професії та матеріальними стимулами позитивно корелює із середнім рівнем готовності до ризику, високим рівнем самооцінки. Ситуаційний тип, пов'язаний із романтичною привабливістю професії позитивно корелює із фемінністю та низьким рівнем готовності до ризику. Конформістський тип професійної мотивації позитивно корелює із високим рівнем домагань та готовністю до ризику. Компенсаційний тип, позитивно корелює із низьким рівнем самооцінки та сором'язливістю. Кримінальний тип професійної мотивації позитивно корелює із спонтанною агресивністю, середнім рівнем домагань, та середнім рівнем готовності до ризику.

Комплект діагностичних методик дозволяє достатньо вивчити компоненти професійної мотивації майбутніх рятувальників до професійної діяльності. Проте, вважаємо, що доцільно буде здійснити дослідження когнітивної та емоційної сфери майбутніх рятувальників, а також як окрему змінну розглянути середній навчальний бал.

Література

1. Вавринів О.С. Професійна мотивація майбутніх рятувальників до діяльності в особливих умовах / О.С. Вавринів // Матеріали I Всеукр. наук.-практ. конф. «Психологічні засади забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів», 15 лют. 2018 р., м. Кривий Ріг. – Кривий Ріг : Донецький юридичний інститут МВС України, 2018. – С. 343 – 345
2. Гонтаренко Л.О. Психологічні характеристики працівників чергово-диспетчерських служб екстреного виклику МНС України / Л.О. Гонтаренко // Наукові записки Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України. –2006. – Вип. 27. – С. 343 – 354.
3. Магда В.А. Особливості взаємозв'язку мотивації вибору професії рятувальника і локусу контролю особистості та їх вплив на розвиток професійної деформації працівників МНС України / В.А. Магда // Проблеми екстремальної та кризової психології. – 2010. – Вип.7 – С. 309–318.
4. Марченко П.П. Дослідження мотиваційної сфери працівників МНС України / П.П. Марченко // Проблеми екстремальної та кризової психології. – 2010. - №7. – С. 370-379.
5. Тімченко О.В. Професійний стрес працівників органів внутрішніх справ України (концептуалізація, прогнозування, діагностика та корекція): дис.

References

1. Vavryniiv O.S. (2018). Profesiina motyvatsiia maibutnykh riatsuvalnykyv do diialnosti v osoblyvykh umovakh. [*Professional motivation of future rescuers to work in special conditions*]. Materialy I Vseukr. nauk.-prakt. konf. «Psykhologichni zasady zabezpechennia sluzhbovoi diialnosti pratsivnykyv ravookhoronnykh orhaniv» S. 343 – 345. [In Ukraine].
2. Hontarenko L.O. (2006). Psykhologichni kharakterystyky pratsivnykyv chervovo-dyspetcherskykh sluzhb ekstremoho vyklyku MNS of Ukraine. [*Psychological characteristics of employees of emergency dispatch services of the Ministry of Emergencies of Ukraine*]. Naukovi zapysky Instytutu psykhologii imeni H.S. Kostiuka APN of Ukraine V. 27. S. 343 – 354. [In Ukraine].
3. Mahda V.A. (2010). Osoblyvosti vzaiemozv'iazku motyvatsii vyboru profesii riatsuvalnyka i lokusu kontroliu osobystosti ta yikh vplyv na rozvytok profesiinoyi deformatsii pratsivnykyv MNS of Ukraine [*Peculiarities of the relationship between the motivation to choose the profession of rescuer and the locus of personality control and their impact on the development of professional deformation of employees of the Ministry of Emergencies of Ukraine*]. Problemy ekstremalnoi ta kryzovoi psykhologii. V.7 S. 309–318. Kostiuka APN Ukrainy. –2006. – V. 27. S. 343 – 354. [In Ukraine].
4. Marchenko P.P. (2010). Doslidzhennia motyvatsiinoyi sfery pratsivnykyv MNS of Ukraine [*Research of motivational sphere of employees of the Ministry of Emergencies of Ukraine*]. Problemy ekstremalnoi ta kryzovoi psykhologii. №7. S. 370-379. [In Ukraine].
5. Timchenko O.V. (2003) Profesiinyi stres pratsivnykyv orhaniv vnutrishnykh sprav Ukrainy (kontseptualizatsiia, prohnozuvannia, diahnozyka ta korektsiia) [*Professional stress of law enforcement officers of Ukraine (conceptualization, forecasting, diagnosis and correction)*]: dys. doktora psykhol. nauk: 19.00.06 Timchenko Oleksandr Volodymyrovych. Kharkiv. 427 s. [In Ukraine].

Yaremko R.Ya.

STUDY OF PROFESSIONAL MOTIVATION OF FUTURE RESCUERS

The statistic deals with the problem of professional motivation of the potential people. There is a ground-breaking theoretical analysis of scientific works about the problem of professional motivation for the future. A number of techniques have been carried out, which have been directly adjusted to the level of professional motivation for the future, readiness to risk, special qualities, self-assessment, and

neuropsychic behavior. The results of empiricheskogo doslidzhennya are described. It has been revealed that the cadets have adequate motivation before service, the situation of motivation, the status of the prestige of the profession and the conformist type of professional motivation. The onset of the correlations is indicated. Adequate type of professional motivation is positively correlated from a high level of neuropsychic stiffness, I am ready for a rizik, a high level of domagan, a high level of self-assessment, of a high level of self-assessment. Situational type, interfacing due to the prestige of the profession and material stimuli is positively correlated from the average level of readiness to risk, a high level of self-assessment. Situational type, dressing from a romantic addiction to a profession is positively from a feminine and a low level of readiness to a rizik. The conformist type of professional motivation is positively correlated from a high level of household and ready to rizik. Compensatory type, positively correlated with a low level of self-assessment and soiled. The critical type of professional motivation is positively based on spontaneous aggressiveness, average level of housekeeping, and average level of readiness to risk.

Key words: *motivation, professional motivation, cadets, future rescuers, types of professional motivation.*

Яремко Роман Ярославович – викладач кафедри практичної психології та педагогіки, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, аспірант кафедри практичної психології та соціальної роботи, Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля.